

РОЗДІЛ 7. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE EDUCATORS OF PRE-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS FOR INNOVATIVE ACTIVITIES AS A PEDAGOGICAL SYSTEM

У статті розкрито процес підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до інноваційної діяльності як упорядкованої множини взаємопов'язаних елементів, що представляє педагогічну систему. Обґрунтовано принципи зазначеної педагогічної системи: долаання перешкод, що забезпечується активністю та взаємодіяльністю; гуманістичний характер інновацій; інформаційна активність, яка виявляється у пошуку нової інформації про інновацію; креативність, що представляє незалежність мислення; взаємодіяльність, яка виявляється через критичність, чутливість до потреб дитини та відповідальність за результати інноваційного впливу; єдності змістового та процесуального компонентів навчання (інтегративності); спрямованості інновацій у дошкільній освіті на потреби сучасного суспільства (ключові компетенції дитини); відповідності інновацій віковим особливостям дітей; соціального партнерства. Обґрунтовано важливість створення у закладі вищої освіти інноваційного середовища як умови, що якісно впливає на готовність майбутніх фахівців до інноваційної діяльності. Наголошено на соціальності як характерній рисі інноваційного середовища з підготовки сучасного вихователя, в яке має бути включено компонент практичної реалізації інноваційного досвіду студентів у межах закладу дошкільної освіти та його схвалення батьками дітей. Розглянуто сучасні вектори виховання дитини (профілактика ризиків надмірної комп'ютеризації – недостатність розвитку мовлення, викривлення ціннісної системи; гіподинамія тощо; включення дитини у міжкультурний простір інформації; залучення дитини до спілкування з однолітками) як один із компонентів системи підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до інноваційної діяльності. Визначено основні вимоги до системи підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до інноваційної діяльності та етапи зазначеного процесу, дотримання яких у навчальній діяльності здобувачів освіти дозволить їм набутти готовності до використання інновацій у ході ознайомлення з існуючими інноваціями, включення в існуючу інноваційну діяльність, створення власних інновацій.

Ключові слова: професійна підготовка, педагогічна система, майбутні вихователі дітей дошкільного віку, заклад дошкільної освіти, формування професійної компетентності, готовність до інноваційної діяльності.

The article describes the process of preparing future teachers of preschool education institutions for innovative activities as an ordered set of interrelated elements representing as pedagogical system. The principles of the specified pedagogical system are substantiated: overcoming obstacles, which is ensured by activity and interaction; humanistic nature of innovations; informational activity, which is manifested in the search for new information about the innovation; creativity, which represents independence of thinking; interaction, which is manifested through criticality, sensitivity to the needs of the child and responsibility for the results of innovative influence; the unity of content and procedural components of education (integrativeness); orientation of innovations in preschool education to the needs of modern society (key competencies of the child); conformity of innovations to the age characteristics of children; social partnership. The importance of creating an innovative environment in a higher education institution as a condition that qualitatively affects the readiness of future specialists for innovative activities is substantiated. Emphasis is placed on sociality as a characteristic feature of an innovative environment for the training of a modern educator, which should include a component of practical implementation of the innovative experience of students within the preschool education institution and its approval by the parents of the children. Modern vectors of child education are considered (prevention of the risks of excessive computerization – insufficient development of speech, distortion of the value system; hypodynamia, etc.; inclusion of the child in the intercultural space of information; involvement of the child in communication with peers) as one of the components of the system of training future educators of preschool education institutions to innovative activity. The basic requirements for the system of training future teachers of special educational institutions for innovative activities and the stages of the specified process, the observance of which in the process of educational activities of education seekers will allow them to acquire readiness to use innovations in the process of: 1) familiarization with existing innovations, are determined; 2) inclusion in the existing innovative activity; 3) creation of own innovations.

Key words: professional training, pedagogical system, future teachers of preschool children, preschool education institution, formation of professional competence, readiness for innovative activities.

УДК 37. 211.24
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/77.48>

Дичківська І.М.,
докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені професора Т.І. Поніманської Рівненського державного гуманітарного університету

Постановка проблеми. Модернізація освіти в Україні у контексті світових тенденцій глобалізації й інтеграції та зміни світоглядної парадигми вимагають висококваліфікованого, конкурентоспроможного педагога, здатного здійснювати інноваційну професійну діяльність. Відповідно зростають вимоги до професійної підготовки і майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти для забезпечення гармонійного розвитку дітей.

Сучасні реалії орієнтують на підготовку вихователя як гуманістично зорієнтованої особистості, здатної швидко реагувати на динаміку соціально-економічних процесів, умов власної професійної діяльності, розробляти та впроваджувати інноваційні технології у процес навчання і виховання дітей дошкільного віку [5].

На наше переконання, необхідно розробити систему підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО) до інноваційної педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Різні аспекти підготовки фахівців до інноваційної діяльності досліджували: М.Артюшина (підготовка майбутніх економістів), Л.Штефан (підготовка майбутніх інженерів-педагогів), Ю.Будас, І.Гавриш, Т.Демиденко, Н.Клокар, О.Козлова (підготовка майбутнього вчителя), Н.Василенко, Л.Даниленко (підготовка керівників закладів загальної середньої освіти). Висвітленню генези інноваційних процесів у закладах загальної середньої освіти присвячено дослідження О.Попової. Процес упровадження інновацій у закладах загальної середньої освіти знайшов відбиття у докторському дослідженні І.Коновальчука.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури, у науковому просторі сучасності відсутні роботи, у яких системно досліджувалися би питання підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до інноваційної педагогічної діяльності.

Мета статті полягає у розкритті процесу підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до інноваційної діяльності як упорядкованої множини взаємопов'язаних елементів, що представляє педагогічну систему.

Виклад основного матеріалу. Значущим для нашого дослідження є основоположні висновки щодо методології системи, зокрема про характеристику системи як рухливої й динамічної структури; її включення у більш складні системи через функції частин та елементів (О.Вознюк, С.Гончаренко, В.Докучаєва та ін.). Дослідники застосовують системний підхід у педагогіці як аналіз складних соціальних систем, в яких складові їх елементи структуровані (упорядковані), зберігають властивість цілісності й підпорядкованості певній меті (А.Лігоцький, О.Семенов та ін.).

В аспекті глобальної тенденції до реформування будь-яких соціальних систем науковці вбачають у системному підході шляхи до організації ефективної взаємодії між класичними системами та новими, що мають знайти спосіб інтегрувати у загальну систему й надати поштовх до її оновлення (О.Іонова, Д.Чернілевський та ін.).

У дисертаційному дослідженні Л.Штефан представлено систему формування інноваційної культури майбутніх інженерів-педагогів як цілісний конструкт, що складається із підсистем (цільової, технологічної та діагностико-коригувальної). Наголошуючи на тому, що для досягнення мети дослідження слід обов'язково вводити у навчання здобувачів освіти освітні компоненти цільової спрямованості та активізувати у різних видах практик інновативний компонент, дослідниця акцентує увагу на необхідності створення у межах закладу освіти певного інноваційного середовища, яке б сприяло формуванню інноваційної культури майбутніх фахівців [6].

Між внутрішніми можливостями особистості та вимогами інноваційного середовища можуть виникати протиріччя, в результаті чого або особистість вступає із суспільством у деструктивні відносини, або активізується у саморозвитку. В останньому випадку створюються умови для виявлення найкращих якостей особистості, що розглядається як гарантія виконання професійних завдань у майбутній діяльності на рівні сучасних вимог.

У дослідженнях, присвячених інноваціям у підготовці педагогів, відповідне середовище розглядається часто як умова, що якісно впливає на готовність майбутніх фахівців до інноваційної діяльності.

Інноваційне середовище, організоване у межах освітнього процесу, має посилити спрямованість майбутніх вихователів до розвитку особистого інноваційного потенціалу, активізувати можливості кожного здобувача освіти щодо накопичення та реалізації у практиці творчих способів педагогічного впливу на вихованця, знизити рівень страху перед інноваційними методами навчання та виховання й підвищити відповідальність за результати якісної зміни особистості вихованця внаслідок використання у практиці педагогічних нововведень [3].

Оскільки результати діяльності вихователя ЗДО є обумовленими його здатністю організовувати соціальні взаємовідносини, зокрема з батьками вихованців, уважаємо за необхідне наголосити на соціальності як характерній рисі інноваційного середовища з підготовки сучасного вихователя, в яке має бути включено компонент практичної реалізації інноваційного досвіду студентів у межах ЗДО та його схвалення батьками дітей. Зазначений аспект характеристики інноваційного середовища підготовки вихователів ЗДО можна пояснити тим, що лише за умови підтримки батьками програми

розвитку дитини інноваційними методами її реалізація буде позитивною, і навпаки, якщо батьки чинять спротив щодо інноваційної ініціативи вихователя, результати якісної особистісної зміни вихованців будуть значно знижені.

Крім того, важливим є включення майбутніх вихователів у процес представлення інновацій на рівні середовища вихователів-майстрів, що може бути організовано у межах навчально-педагогічних практик, семінарсько-тренінгових заходів системи підвищення кваліфікації вихователів, методичних об'єднань ЗДО.

За основу розробки системи підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до інноваційної діяльності нами взято ідею М.Артюшиної щодо поєднання особистісного, діяльнісного та соціального аспектів у їхній професійній підготовці [1]. Погоджуючись із науковицею у визначенні напрямів реалізації зазначених аспектів для підготовки фахівців економічних спеціальностей, ми адаптували розуміння цього процесу для підготовки майбутніх вихователів ЗДО: по-перше, має бути забезпечено прояв і розвиток інноваційного мислення майбутнього вихователя, актуалізовані продуктивні мотиви спрямованості до інноваційної діяльності (особистісний аспект); по-друге, має бути забезпечена максимальна реалізація в освітньому процесі майбутніх вихователів ЗДО можливостей застосування інноваційних умінь, їх формування, розвиток та корекцію (діяльнісний аспект); по-третє, має бути створене інноваційне освітньо-професійне середовище, занурення в яке дозволяло б майбутнім вихователям реалізувати інноваційні проєкти в реальних умовах професійної взаємодії з учасниками освітнього процесу – дитячими колективами ЗДО, вихователями, батьками (соціальний аспект).

Ураховуючи досвід науковців, які обґрунтували ефективність систем підготовки різних фахівців до інноваційної діяльності [1; 3; 4; 5; 6], можемо визначити основні *вимоги до системи* підготовки майбутніх вихователів ЗДО до інноваційної діяльності: 1) система має бути органічно включеною у соціальне середовище, яке є каталізатором її ефективності; 2) система має містити елементи, пов'язані між собою змістом, метою, результатами; 3) у системі мають бути враховані специфічні особливості її елементів; 4) елементи системи (компоненти інноваційної готовності майбутніх вихователів ЗДО) у варіативному вигляді мають бути придатними для відтворення у ЗДО різних типів (школи раннього розвитку дітей, центри розвитку дитини, ЗДО спеціального призначення); 5) кожна частина системи має бути передумовою результату й впливати на результат; 6) провідними характеристиками системи є гуманістична спрямованість, комунікативність, відтворюваність, варіативність, відкритість.

Особливістю інноваційної діяльності у ЗДО стає розмаїття їх видів відповідно до змісту, мети, цільового призначення. Так, майбутнім вихователям слід урахувувати, що слід варіювати зміст і види інновацій відповідно до матеріальних ресурсів закладу (або батьків), цільового призначення ЗДО тощо.

Одним із компонентів системи підготовки майбутніх вихователів ЗДО до інноваційної діяльності можна визначити сучасні вектори виховання дитини, як-от: профілактика ризиків надмірної комп'ютеризації (недостатність розвитку мовлення; викривлення ціннісної системи; гіподинамія); включення дитини у міжкультурний простір інформації; залучення дитини до спілкування з однолітками.

Наступним кроком у визначенні компонентів зазначеної системи стає необхідність її орієнтації на конкретні принципи, дотримання яких дозволятиме найбільш ефективно формувати у майбутніх вихователів ЗДО готовність до інноваційної діяльності. На основі аналізу тематично близької наукової літератури нами було визначено принципи готовності особистості до інноваційної діяльності, зокрема: долання перешкод, що забезпечується активністю та взаємодіяльністю; гуманістичний характер інновацій, який обумовлюється завданням не нашкодити здоров'ю та розвитку дитини; інформаційна активність, яка виявляється у пошуку нової інформації про інновацію; креативність, що представляє незалежність мислення; взаємодіяльність, яка виявляється через критичність, чутливість до потреб дитини та відповідальність за результати інноваційного впливу; єдності змістового та процесуального компонентів навчання (інтегративності); спрямованості інновацій у дошкільному вихованні на потреби сучасного суспільства (ключові компетенції дитини); відповідності інновацій віковим особливостям дітей; соціального партнерства.

У визначенні суті процесу формування готовності майбутніх вихователів ЗДО до інноваційної діяльності вагомими вважаємо здобутки дослідниці І.Дичківської, яка визначає етапи зазначеного процесу, дотримання яких у процесі навчальної діяльності здобувачів освіти дозволятиме їм набувати готовності до використання інновацій у процесі: 1) ознайомлення з існуючими інноваціями; 2) включення в існуючу інноваційну діяльність; 3) створення власних інновацій [3].

Етап включення майбутніх вихователів ЗДО в інноваційну діяльність обумовлюється метою сформувати у здобувачів освіти уміння відтворювати способи інноваційної діяльності, зокрема на ґрунті тих інновацій, що представлені у регіоні навчання майбутніх фахівців. У межах зазначеного етапу має відбуватись саме організація та керівництво діяльністю студентів викладачами. На наше переконання, важливим є детальний методичний і психолого-педагогічний супровід інноваційного

досвіду здобувачів освіти у межах педагогічних практик. При цьому викладач та методист-вихователь мають впливати на студента відповідно до активізації його інноваційної ініціативи у межах класичних завдань освітнього процесу ЗДО так, щоб майбутній вихователь міг опанувати як методику загальнонавчаних способів педагогічного впливу на дитину, так і конкретні інноваційні методики дошкільної освіти (зокрема ті, що використовують конкретний вихователь-методист).

Етап створення власних інновацій становить заключну частину підготовки майбутніх вихователів до інноваційної професійної діяльності. У межах освітнього процесу педагогічного ЗВО цей етап може співвідноситися з науково-дослідною роботою здобувачів освіти (захистом ними курсових, кваліфікаційних робіт тощо).

Процес формування готовності до інноваційної діяльності майбутніх вихователів ЗДО варто доповнити, на нашу думку, мотиваційним етапом, який має передувати вищезазначеним етапам, та заключним етапом рефлексії, на якому аналізуються результати інновацій. Кожна діяльність стає ефективно лише внаслідок усвідомленої мотивації особистості, тож на мотиваційному етапі здобувачі освіти мають навчитись «бажати» виявляти творчість у професійній діяльності, орієнтуватись на досягнення найбільш ефективного її результату. Що стосується рефлексії, то вона має стати обов'язковим елементом підготовки майбутніх вихователів до впровадження нового у професійній діяльності.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Формування готовності майбутнього вихователя дітей дошкільного віку до інноваційної професійної діяльності – це системний, спеціально організований, керований і вимірюваний процес, який є показником ефективної підготовки фахівців

дошкільної освіти, передумовою їх успішної професійної діяльності у сфері проектування та реалізації освітніх інновацій.

Подальші наукові розвідки стосуватимуться компаративних досліджень питання підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку до інноваційної діяльності у зарубіжних системах освіти, що допоможе науково обґрунтувати конкретні рекомендації з питань організації, змісту і технологій підготовки майбутніх вихователів до означеної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Артюшина М.В. Психолого-педагогічні засади підготовки студентів економічних спеціальностей до інноваційної діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2011. 42 с.
2. Гораш К. Інноваційна діяльність як пріоритетний напрям розвитку закладу вищої освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. Київ, 2023. Вип. 23(1), С. 50–60.
3. Дичківська І.М. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до інноваційної педагогічної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2018. 583 с.
4. Іщенко Л. В. Формування готовності майбутніх вихователів до реалізації сучасних педагогічних технологій у закладах дошкільної освіти. *Věda a perspektivy*. № 2(9). 2022. С. 152–164.
5. Листопад О.А. Підготовка майбутніх вихователів до використання інноваційних технологій в закладах дошкільної освіти. *Науковий вісник МНУ імені В.О.Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 2 (65). С. 183–189.
6. Штефан Л.В. Теоретичні і методичні засади формування інноваційної культури майбутніх інженерів-педагогів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Харків, 2013. 42 с.